ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 98, Kasım 2019, s. 375-386

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.36801>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
21.08.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.11.2019

Gülten ERKEK

Uşak Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı
gultenerkek@hotmail.com

Doç. Dr. Zekerya BATUR

Uşak Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı
zekeryabatur9@gmail.com

ORTAöğRETİM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTAPLARINDA ELEŞTİREL DİNLEME

z

Yapılan araştırmalara göre Türkiye’de en yaygın ğretim materyali ders kitaplarıdır. Bu nedenle öğrencilere eleştirel dinleme eğitimi vermenin en kolay yolu, bu beceriyi geliştireci etkinliklere ders kitaplarında daha fazla yer verilmesidir. Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında eleştirel dinleme etkinliklerine ne derece yer verildiğinin tespit edilmesini amaçlayan çalışmamızda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları için doküman incelemesi yöntemi kullanılarak her sınıf seviyesi için ayrı inceleme yapılmıştır. Ders kitapları  uzman tarafından incelenmiş ve veriler yine alanında uzman  araştırmacı tarafından ortak noktala incelenerek nesnel şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Tüm sınıf seviyelerinde dinleme becerisine yalnızca, her ünitenin sonunda yer alan “sözlü iletişim” bölümünde yer verildiği grlmştir. Bu bölümün dışında ders kitaplarının hiçbir bölümünde dinleme etkinliklerine rastlanmamıştır. Dinleme etkinliklerinde eleştirel dinleme söz konusu olduğunda etkinlik sayısı daha da azalmaktadır. Çağımızın dinlemeye/izlemeye dayalı mesaj bombardımanı düşünüldüğünde dinleme becerisini eleştirel boyutta geliştiren etkinliklerin sayısının artırılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Edebiyat, Ders Kitabı, Eleştirel Dinleme

CRITICAL LISTENING IN SECONDARY EDUCATION TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TEXTBOOKS

Abstract

According to the research, the most common teaching material in Turkey is textbooks. Therefore, the easiest way to teach critical listening to students is to include more in textbooks for activities that enhance this skill. The aim of this study is to determine the extent to which critical listening activities are included in the secondary education Turkish language and literature textbooks and to examine the documents for the secondary education Turkish language and literature textbooks approved by the Ministry of National Education. The textbooks were examined by three experts and the data was examined in common by three researchers who were experts in the field and tried to be presented objectively. Listening skills at all grade levels were only given in the “Oral Communication” Section at the end of each unit. Apart from this section, there were no listening activities in any of the textbooks. The number of activities decreases further when it comes to critical listening in listening. When the message bombardment based on the listening / monitoring of our age is considered, it is necessary to increase the number of activities that critically improve the listening skills.

Keywords: Literature, Textbook, Critical Listening

Giriş

Dil öğretiminin amacı, bireylerin dört temel dil becerisinde yetkin olmalarını sağlamaktır (Şen ve Boylu, 2017). Hayatımızın her alanında etkili olan ana dili eğitimi için dinleme becerisinin önemi yadsınamaz. Doğuştan gelen bir yeti olmasına karşın dinleme becerisinin gelişimi bir eğitim sürecini gerektirir (Maden ve Durukan, 2011). Dinleme becerisi gelişmemiş bir toplumda çatışmalar kaçınılmaz olacaktır (Melanlıoğlu, 2011). Dinlemeye karşı sosyal bakışımızda toplumumuzun çocukları pasif dinlemeye yönlendirdiği ve buna mahkûm bırakılan çocukların dinleme davranışlarında olumsuzlukların olduğu görülmektedir (Çıfci, 2001).

Dinleme becerisinin geliştirilmesinde en önemli etkenler öğretim programları, ders kitapları ve öğretmenlerdir (Karabay, 2014). Ders kitapları, öğretim programlarına göre ve öğrencilerin seviyesine uygun şekilde hazırlanan, içerdiği bilgileri öğretmen aracılığıyla öğrencilere aktaran basılı eğitim ve öğretim materyalleridir (Durukan, 2011).

Bu materyaller, öğretimin vazgeçilmez bir unsuru (Binbaşioğlu, 1995; Topçuoğlu, 2010), ulaşım ve kullanım kolaylığı nedeniyle öğretmenden sonraki en önemli eğitim aracı (Küçük, 1996) ve eğitimin temel kaynağı olarak kabul edilmektedir (Yalçın, 1994; Halis, 2002). Dört temel dil becerisi ders kitaplarındaki metinler ve etkinliklerle geliştirildiği için bu kaynaklar önemli bir işleve sahiptir (Çeçen ve Çiftçi, 2007). Bu nedenle nitelikçe yetersiz hazırlanan ders kitaplarının eğitimdeki başarımızı olumsuz şekilde etkilediği düşünülmektedir (Ozil ve Tapan, 1991).

Öğretim programlarındaki kazanımlara ulaşılabilmesi için ders kitaplarındaki dinleme metinleri ile dinleme etkinliklerinin öğrencilerin seviyesine uygun olması gerekmektedir. Ancak

yapılan araştırmalarda ders kitaplarındaki dinleme metinleri ile etkinliklerinin öğretmenlerce yetersiz ve nitelsiz bulunduğu görülmektedir (Çaylı, 2012; Melanlıoğlu, 2013; Karabay, 2014). Literatürde “ihmâl edilmiş” dil becerisi olarak kabul edilen dinleme becerisi üzerine yapılan çalışmalar, eleştirel dinleme söz konusu olduğunda daha da azalmaktadır.

Eleştirel düşünme, dil becerilerinin kullanımıyla ilişkilidir ve bireyin çevreyi doğru algılamasını sağlayan bir eğitim ve alışkanlık kazanma çabasıdır (Yalçın, 2012). Eleştirel düşünme eğitiminin öğrencilere kazandıracakları özellikler şunlardır (Munzur, 1999; Akbıyık, 2002; Oflas, 2009; Kürüm, 2002).

- *Derse ilgiyi artırarak öğrencilerin güdülenmesini sağlar.
- *Katılım ve ilginin yüksek, etkin, paylaşımcı ders ortamı oluşturur.
- *Bağımsız düşünebilme ve karar verme yetisini geliştirir.
- *Demokrasi bilinci oluşturur.
- *Sosyal çevreyle ilişkileri düzenler.
- *Zihinsel becerileri geliştirir.
- *Bilgilerin kalıcı olmasına yardımcı olur.
- *Bilinçli ve duyarlı olmayı sağlar.
- *Yaşamı zenginleştirir.
- *Tartışmayı öğretir, saldırganlıklarını azaltır ve sosyal davranışlarını düzenler.
- *Özgüven kazandırır.
- *Araştırmacılık ruhu aşılar.
- *Düşünce ve kavramların netleşmesini, amaçların belirlenmesini, farklı görüşlerin dikkate alınarak sağlıklı yargıda bulunabilmeye imkan tanır.
- *Kişisel sınırları genişletmeye ve kabiliyetleri geliştirmeye karşı istek uyandırır.

Genellikle olumsuz algılanan “eleştiri” kelimesi aslında zihinsel alışkanlık ve güçtür (Karalı, 2012). Hagevik’e göre insanlar zamanlarının %40’ını dinleyerek geçirmektedir, Brent ve Anderson’a göre insanlar bildiklerinin %80’ini dinleme yoluyla edinirler (akt. Cihangir, 2004), Çifci (2001), öğrenme açısından öğrencilerin iyi dinleyici olmalarının rolünün büyük olduğunu vurgular. Bu nedenle eleştirel düşünmede eleştirel dinleme becerisinin önemi büyüktür. Eleştirel dinleyicilerin özellikleri şunlardır (Hiner, 2006):

- *Aktiftirler: Onlar dinlediklerinde kasıtlı anlayış ve mesajlar ararlar.
- *Tamamen Özenlidirler: Konuşmacı konuşmasını bitirmeden bir cevap oluşturmazlar.
- *Sistematik, analitik düşünürler: Bilgiye, iddialara ve akıl yürütmeye başvururlar.
- *Netlik ararlar: Sonuca ulaşana kadar takip soruları sorarlar.
- *Duyarlıdır: Anladıklarını göstermek için konuşmacının açıklamalarını yorumlarlar.
- *Empati kurabilirler: Konuşmacının ihtiyaçlarını, varsayımlarını, değerlerini ve fikirlerini anlamaya çalışırlar.

*İşbirliği yaparlar: Fikir ve girdilerin birleşiminde ortak bir yol ararlar.

Değişen ve gelişen dünyamızda öğrenciler her gün pek çok ikna ve propaganda içerikli konuşma ve sunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Eleştirel düşünme becerisi güçlü, kendisi ve çevresi için doğru kararlar verebilen bireylerin yetiştirilmesinde ders kitaplarını hazırlayan ve bu ders kitaplarındaki etkinlikleri uygulayan eğitimcilere büyük görevler düşmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında eleştirel dinleme etkinliklerine ne ölçüde yer verildiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Ortaöğretim birinci sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında eleştirel dinleme etkinliklerine yer verilme durumu nasıldır?
- 2- Ortaöğretim ikinci sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında eleştirel dinleme etkinliklerine yer verilme durumu nasıldır?
- 3- Ortaöğretim üçüncü sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında eleştirel dinleme etkinliklerine yer verilme durumu nasıldır?
- 4- Ortaöğretim dördüncü sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında eleştirel dinleme etkinliklerine yer verilme durumu nasıldır?

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu araştırma modeli; kayıtların toplanması, sistematik şekilde incelenmesi ve değerlendirilmesinde kullanılan bir veri toplama aracıdır (Ekiz, 2015). Yıldırım ve Şimşek'e göre doküman incelemesi "Bir araştırma problemi hakkında belirli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar ya da ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından, değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman dilimine dayalı analizini olanaklı kılmaktadır."

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, 2018-2019 eğitim öğretim yılında lise öğrencilerine okutulmak üzere, üçü özel yayınevi biri ise bakanlık bünyesinde hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan Türk dili ve edebiyatı ders kitapları incelenmiştir. Piaget, çocuğun bilişsel gelişimini dört evrede inceler. Soyut işlemler döneminde (12 yaş ve üzeri) çocuk artık düşünceler üzerinde düşünür ve entelektüel olgunluk sürecine geçer (Kol, 2011). Çalışmada bu ders kitaplarının tercih edilmesinde lise öğrencilerinin Piaget'in soyut işlemler dönemi olarak kabul ettiği dönemde yer almaları ve bu dönemin literatürde eleştirel düşünme için en uygun dönem olarak kabul edilmesidir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında araştırmacı tarafından belirlenen maddeler üç uzmanın onayına sunulmuş ve elde edilen veriler ortak noktalar incelenerek nesnel şekilde sunulmaya çalışılmıştır. İncelenen kitaplar, amaçlı örneklem yoluyla belirlenmiş ve yönergeler doğrudan verilerek kapsam geçerliliğine katkı sağlanmıştır. Bulguların oluşturulmasında Munzur (1999), Akbıyık (2002), Oflas (2009) ve Kürüm (2002) tarafından belirtilen "Eleştirel düşünme eğitiminin öğrencilere kazandıracak özellikler" ile Hiner (2006) tarafından belirtilen

“eleştirel dinleyicilerin özellikleri” dikkate alınmış ve bu özellikleri öğrencilere kazandırabilecek yönergeler eleştirel dinleme yönergesi olarak belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın alt problemleri için betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde öncelikle veriler toplanır daha sonra bu veriler değiştirilmeden aktarılır. Çalışmada, daha önce uzman görüşleri doğrultusunda literatürdeki bilgiler dikkate alınarak oluşturulan kriterler göz önünde bulundurulmuş ve buna göre tablolar oluşturulmuştur. Tablolardaki veriler için ders kitaplarındaki yönergeler aynen aktarılmış ve bu yönergelerin sayfa ve ünite numaraları verilmiştir. Daha sonra elde edilen veriler tek tek açıklanarak yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmada elde edilen veriler ışığında ulaşılan bulgular, alt problem sırası dikkate alınarak yorumlanmıştır.

Tablo 1: 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabında Yer Alan Eleştirel Dinleme Becerisi Etkinlik Yönergeleri

Nu.	Yönerge	Sayfa Nu.	Ünite Nu.
1	Okuduğunuz bir hikâyeyi tanıtmak için özelliklerine uygun bir elektronik sunu tasarlayınız ve sınıfta arkadaşlarınıza sununuz. Sunu bittikten sonra arkadaşlarınızın duygu ve düşüncelerini alınız, yaptıkları eleştirilere cevap veriniz.	62	2.Ünite
2	Daha önce öğrendiğiniz bilgiler ışığında, beğendiğiniz şiirlerden oluşan bir dinleti hazırlayınız. Dinletiyi öğretmen ve arkadaşlarınızla değerlendiriniz.	97	3.Ünite
3	Yukarıdaki bilgilerden hareketle roman türünü tanıtan hazırlıklı bir konuşma yapınız. Arkadaşlarınızdan dinlediklerini özetlemelerini, ön bilgileriyle karşılaştırmalarını, konu akışını takip etmelerini isteyiniz.	155	5.Ünite
4	(...) Sahnelediğiniz kısa oyunu bilişim teknolojilerinden yararlanarak kayda alınız ve düzenleyiniz. Daha sonra performansınızı değerlendiriniz.	188	6. Ünite
5	Bir açık oturum izleyiniz. Daha sonra izlediğiniz açık oturumu aşağıda verilen sözlü iletişim kazanımları çerçevesinde değerlendiriniz.	236	8. Ünite
6	Farklı günlüklerden ya da bloglardan seçtiğiniz metinlerden bir sunu hazırlayınız. (...) Arkadaşlarınızın sununuzu değerlendirmelerini sağlayınız. Daha sonra aşağıdaki forma göre sununuzu değerlendiriniz.	258	9. Ünite

Dokuz üniteden oluşan ve özel bir yayınevi tarafından hazırlanan “9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı” ders kitabında toplam altı eleştirel dinleme yönergesinin yer aldığı görülmektedir. İkinci ünitenin yönergesinde öğrenciler, arkadaşlarının hazırladığı sunuyu izledikten sonra değerlendirme yapmaları konusunda yönlendirilmektedirler. Burada öğrenciler önce sunuyu dinleyecekler, daha sonra yorum yapacak ya da yapılan yorumları değerlendireceklerdir. Bu yöner-

gedeki “Yaptıkları eleştirilere cevap veriniz.” ifadesi öğrencileri aktif dinleyiciler hâline getirmeyi amaçlamaktadır. Üçüncü ünite, öğrenciler dinledikleri şiir dinletisini değerlendirirken öğretmen ve arkadaşlarından yardım alacaklar, beyin fırtınası yapacaklardır. Dördüncü üniteye ait yönerge yine öğrencilerin birbirlerini dinlemeleri üzerine kuruludur. Öğrenciler; özet yapma, ön bilgileriyle karşılaştırma ve konu akışının tutarlılığını takip etme konusunda yönlendirilmektedirler. Altıncı ünite öğrenciler sergileyecekleri tiyatro metnini kendileri değerlendirerek öz eleştiri yapacaklardır. Sekizinci ünite öğrenciler bu kez sınıf dışından birilerini dinleyecekler/izleyeceklerdir. Öğrencilerden bir açık oturum izleyerek değerlendirmeleri istenmektedir. Son ünite olan dokuzuncu ünite ise yine öğrencilerin sınıf içinde birbirlerini dinleyerek değerlendirme yapacakları bir yönerge içermektedir. Birinci ünite öğrenciler dinledikleriyle ilgili dinlediğini anlama sorularına cevap vereceklerdir. Eleştirel dinleme söz konusu değildir. Dördüncü ve yedinci ünitelerin “sözlü iletişim” bölümlerinde yalnızca konuşma becerisine yer verildiği görülmüş, bu nedenle çalışmamıza dahil edilmemiştir.

Tablo 2: 10. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabında Yer Alan Eleştirel Dinleme Becerisi Etkinlik Yönergeleri

Nu.	Yönerge	Sayfa Nu.	Ünite Nu.
1	Okuduğunuz hikâye ile bu hikâyeden uyarlanmış filmi karşılaştırıp sınıfta sözlü olarak değerlendiriniz. Okuduğunuz hikâyenin mi yoksa izlediğiniz filmin mi sizi daha çok etkilediğini nedenleriyle sınıfta anlatınız.	73	2.Ünite
2	Sınıftaki öğrenciler iki gruba ayrılır. Birinci grup halk şiiri nazım biçimlerinden oluşan bir şiir dinletisi sunarken ikinci grup divan şiiri nazım biçimlerinden oluşan bir şiir dinletisi sunar. (...) Yaptığınız sunumlardan sonra dinlediğiniz şiirlerin ahenk unsurları, ses akışları ve hissettirdikleri ile ilgili çıkarımlarda bulununuz.	127	3.Ünite
3	Yazdığınız efsaneleri sınıf ortamında sununuz. Sunumu aşağıda verilen bilgileri göz önünde bulundurarak dinleyiniz: “(…) Dinlediğiniz konuşmada öne sürülen düşüncelerin dayanaklarının geçerliliğini sorgulayınız. Dinlediğiniz konuşmada konu akışını takip ediniz. Dinlediklerinizi ön bilgilerinizle karşılaştırınız. Sorularınızı konuşmanın sonunda sununuz.”	167	4.Ünite
4	Türk ve dünya edebiyatından sinemaya uyarlanmış bir romanın filmini izleyiniz ve izlediğiniz film ile ilgili yorum yapınız.	207	5.Ünite
5	Genel Ağ’dan Karagöz oyunu videoları izleyiniz. Bu konuyla ilgili görüşlerinizi sınıfta paylaşınız.	243	6. Ünite
6	Yazdığınız anıları sınıf ortamında sununuz. Anıların sunumu yapılırken (...) konuşmacıyla empati kurunuz.	263	7. Ünite
7	(...) Sunum yapan kişiyi dinlerken konuşmanın konusunu ve ana düşüncesini tespit ediniz, konuşmanın akışını takip ediniz, konuşmadaki açık ve örtük iletileri belirleyiniz, dinlediklerinizi ön bilgilerinizle karşılaştırınız.	305	9. Ünite

Dokuz üniteden oluşan ve bakanlık tarafından hazırlanan “10. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı” ders kitabında toplam yedi eleştirel dinleme yönergesinin yer aldığı görülmektedir. İkinci üniteye ait yönergede öğrencilerden okuma ve dinleme/izleme becerisiyle elde ettikleri bilgileri karşılaştırmaları istenmektedir. Etkinliğin sonunda öğrenciler dinledikleri/izledikleriyle ilgili değerlendirme yapacaklar ve yorumlarını açıklayacaklardır. Üçüncü üniteye öğrencilerden dinledikleri şiirlerle ilgili çıkarımlarda bulunmaları istenmektedir. Dördüncü üniteye öğrenciler dinledikleri konuşmada öne sürülen düşüncelerin dayanaklarının geçerliliğini sorgulamaları konusunda yönlendirilmektedirler. Ayrıca konu akışını ve konuşmadaki tutarlılığı da değerlendirecek ve dinlediklerini ön bilgileriyle karşılaştıracaklardır. Yönergenin sonunda yer alan “Sözlüğünüzü konuşmanın sonunda sununuz.” ifadesi öğrencileri aktif dinleyiciler hâline getirmektedir. Beşinci üniteye ait yönergede de, ikinci üniteyle benzer şekilde, öğrencilerden okuma ve dinleme/izleme becerisiyle elde ettikleri bilgileri karşılaştırmaları istenmektedir. Altıncı üniteye öğrenciler dinledikleri/izledikleriyle ilgili değerlendirme yapacaklardır. Yedinci üniteye öğrencilerden konuşmacıyla empati kurmaları beklenmektedir. Empati kurabilmek eleştirel dinleyicilerin özellikleri arasında kabul edilmektedir. Dokuzuncu üniteye de eleştirel dinlemeye hizmet edecek şekilde “değerlendirme, tutarlılığı sorgulama, ön bilgilerle karşılaştırma” gibi ifadeler kullanılmıştır. Birinci ve sekizinci ünitelerin “sözlü iletişim” bölümlerinde yalnızca konuşma becerisine yer verildiği görülmüş, bu nedenle çalışmamıza dahil edilmemiştir.

Tablo 3: 11. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabında Yer Alan Eleştirel Dinleme Becerisi Etkinlik Yönergeleri

Nu.	Yönerge	Sayfa Nu.	Ünite Nu.
1	Öğretmeniniz tarafından sınıfta seslendirilen hikâyeyi dinleyiniz. Dinlediğiniz hikâyeyi aşağıda verilen “Dinleme Çalışmaları ve Yapılması Gerekenler Tablosu”ndan yararlanarak değerlendiriniz. (...) “Estetik haz alma, öğrenme, eleştirme gibi amaçlardan hangisine göre dinleme yapacağınızı tespit ediniz. Amacınıza göre hangi dinleme tekniğini kullanacağınızı belirleyiniz. Dinleyeceklerinizin temasını, konusunu ve ana düşüncesini tespit ediniz. Dinlediğiniz hikâyedeki temel kavramları ve ayrıntıları belirleyiniz. (...) Dinlediğiniz hikâyenin iletilişinin örtük de olabileceğini unutmayınız. (...) Dinlediğiniz hikâyeyi, hikâye türünün yapı ve anlatım özelliklerine göre değerlendiriniz. Sesli hikâyenin konu akışındaki uyumunu değerlendiriniz. Hikâyeyi olaylar, bilgiler ve düşünceler arasındaki tutarlılık açısından yorumlayınız. Hikâyede öne sürülen düşünceleri, duyguları veya durumları gerçeğe uygunlukları, yaşamı yansıtmaları gibi açılardan değerlendiriniz.”	62	2.Ünite
2	Türk ve dünya edebiyatından sinemaya uyarlanan bir romanın filmini öğretmeninizle birlikte izleyiniz. Söz konusu romanı okuyunuz. Roman ile filmi öyküleyici metinlere özgü unsurlar olan yapı unsurları, anlatım teknikleri, üslup vb.; sinemaya özgü anlatım teknikleri olan kurgu, rol canlandırma, mekân betimlemeleri vb. açılardan karşılaştırınız.	210	6.Ünite
3	Sınıfınızda konuşma ve dinleme yapacak iki grup oluşturunuz. Birinci grup konuşma kurallarına göre kitap tanıtma yazısını sunarken ikinci grup da aşağıdaki dinleme kurallarına göre konuşmayı	264	8.Ünite

<p>dinleyip notlar alacaktır. (Dinleme amacı belirleyiniz. Dinleme tekniğinizi seçiniz. Dinlediklerinizin konu ve ana fikrini belirleyiniz. Temel kavram ve ayrıntıları belirtiniz. Açık ve Örtük iletileri belirtiniz. Konu akışındaki uyum, bilgiler ve düşünceler arasındaki tutarlılık açısından değerlendiriniz. Ön bilgilerinizle karşılaştırınız. Dinlediklerinizde öne sürülen düşüncelerin dayanakları geçerli midir? Bu düşüncelere katılır mısınız? Düşüncelerinizi belirtiniz.)</p>			
4	Önceden hazırlık yaparak sınıf ortamında kendi aranızda bir mülakat gerçekleştiriniz. Sunduğunuz mülakatı arkadaşlarınız ve öğretmeninizle değerlendiriniz.	280	9.Ünite

Dokuz üniteden oluşan ve özel bir yayınevi tarafından hazırlanan “11. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı” ders kitabında toplam dört eleştirel dinleme yönergesinin yer aldığı görülmektedir. Birinci ve üçüncü ünitenin “sözlü iletişim” bölümünde yalnızca konuşma becerisine yer verildiği görülmüş, bu nedenle çalışmamıza dahil edilmemiştir. İkinci ünite öğrencilere dinleme ve dinleme aşamaları ile ilgili teorik bilgiler verilmiş ve etkinlikle bütünleştirilmiştir. Bu ünitenin sözlü iletişim yönergesi “değerlendirme, tutarlılığı sorgulama, yorumlama” gibi ifadeler içermektedir. Üçüncü ünite ise konuşma ve hazırlıklı konuşma aşamaları ile ilgili teorik bilgiler verilmiş ancak bu bilgiler etkinlikle bütünleştirilmemiştir. Bu durum münazara ile ilgili teorik bilgilerin verildiği dördüncü ünite, sohbetle ilgili teorik bilgilerin verildiği beşinci ünite ve tiyatro ile ilgili teorik bilgilerin verildiği yedinci ünite de aynıdır. Teorik bilgiler dinleme/izleme etkinlikleriyle tamamlanmamıştır. Altıncı üniteye ait yönergede öğrencilerden okuma ve dinleme/izleme becerisiyle elde ettikleri bilgileri karşılaştırmaları istenmektedir. Sekizinci ünite öğrenciler dinledikleri bir konuşmayı, dokuzuncu ünite ise dinledikleri bir mülakatı değerlendireceklerdir.

Tablo 4: 12. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabında Yer Alan Eleştirel Dinleme Becerisi Etkinlik Yönergeleri

Nu.	Yönerge	Sayfa Nu.	Ünite Nu.
1	-	-	-

Yedi üniteden oluşan ve özel bir yayınevi tarafından hazırlanan “12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı”nın birinci, dördüncü, altıncı ve yedinci ünitelerinde öğrencilerden çeşitli konularda sunum yapmaları, ikinci ünite bir oyun sergilemeleri, üçüncü ünite şiir dinletisi hazırlamaları istenmektedir. Ancak ünitelerdeki bu “sözlü iletişim” yönergelerinin hiçbirisi eleştirel düşünme gerektirmemektedir. Beşinci ünite öğrencilere dinleme becerisi ile ilgili teorik bilgiler verilmiş ve etkinlik olarak öğrencilerden bir radyo tiyatrosu izlemeleri istenmiş ancak değerlendirme yapmaları konusunda yönlendirmede bulunulmamıştır. Dinleme becerisine yer verilen tek ünite olan beşinci ünite de eleştirel düşünmeye, dolayısıyla eleştirel dinlemeye yer verilmediği görülmüştür.

Tartışma ve Sonuç

Günümüzün değişen ve gelişen dünyasına uyum sağlayabilmesi için bireylerin sahip oldukları bilgi ve becerileri en üst seviyede kullanabilmeleri gerekmektedir ve bireyler bunu eğitim aracılığıyla kazanmaktadırlar (Karadağ, 2012). Öğrencilerin öğretim programlarında belir-

lenen kazanımlara ulaşmasında ders kitaplarının önemi büyüktür (Göçer, 2008; Karatay ve Pektaş, 2012). Yapılan araştırmalara göre Türkiye’de en yaygın öğretim materyali ders kitaplarıdır. Bu nedenle ikna ve propaganda çağı olarak kabul edilen çağımıza uyum sağlamaları amacıyla öğrencilere eleştirel dinleme eğitimi vermenin en kolay yolu, bu beceriyi geliştirici etkinliklere ders kitaplarında daha fazla yer verilmesidir.

Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarındaki eleştirel dinleme etkinliklerinin incelendiği çalışmamızda her sınıf seviyesi ayrı inceleme yapılmıştır. Tüm sınıf seviyelerinde dinleme becerisine yalnızca, her ünitenin sonunda yer alan “sözlü iletişim” bölümünde yer verildiği görülmüştür. Bu bölümün dışında ders kitaplarının hiçbir bölümünde dinleme etkinliklerine rastlanmamıştır. Bu seviyedeki ders kitaplarında, hiçbir üniteye dinleme metni kullanılmamıştır. Bu durum ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarını, ortaokul Türkçe ders kitaplarından ayıran bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dokuzuncu sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında toplam altı eleştirel dinleme yönergesinin yer aldığı görülmüştür. Üç ünitenin “sözlü iletişim” bölümünde ise yalnızca konuşma becerisine yer verilmiştir. Bu sınıf seviyesinde öğrenciler sınıf arkadaşlarının hazırladığı sunuları izleyerek değerlendirmeleri, kendi sunumlarına yapılan eleştirilere cevap vermeleri, beyin fırtınası yapmaları konusunda yönlendirilmektedirler.

Onuncu sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında da benzer etkinliklerin yer aldığı görülmüştür. Eleştirel dinleme etkinlik yönergesi dokuz üniteye yedi adettir. İki üniteye eleştirel dinleme etkinliklerine yer verilmemiştir. Bu üniteye öğrencilerden okuma ve dinleme/izleme becerisiyle elde ettikleri bilgileri karşılaştırmaları istenmektedir. Ayrıca eleştirel dinleyicilerin özelliklerinden biri olan empati kurma özelliği bu üniteye öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca en fazla eleştirel dinleme etkinliğine bakanlık tarafından hazırlanan bu ders kitabında yer verilmesi dikkat çekici bir durumdur.

On birinci sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında toplam dört eleştirel dinleme yönergesinin yer aldığı görülmüştür. Bu üniteye öğrenciler dinleme ve dinleme aşamaları konusunda bilgilendirilmişlerdir. Bu ünitenin sözlü iletişim yönergeleri “değerlendirme, tutarlılığı sorgulama, yorumlama, karşılaştırma” gibi ifadelerle eleştirel dinleme becerisine hizmet etmektedir.

On ikinci sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında diğer sınıf seviyelerinden farklı olarak yedi ünite olduğu görülmüştür. Ancak bu ünitelerin hiçbirinde eleştirel dinleme etkinliğine yer verilmemesi dikkat çekicidir. Bu eğitim seviyesindeki öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin on ikinci sınıfta en üst seviyeye ulaştığı düşünüldüğünde, bu sınıf seviyesine ait ders kitabında eleştirel dinleme etkinliklerine yer verilmemesi olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Munzur (1999), Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında eleştirel düşünme eğitimi incelediği çalışmada, bu kitapların yaratıcı düşünme, problem çözme ve eleştirel düşünme eğitimi verme konusunda yetersiz oldukları sonucuna ulaşmıştır. Gürkaynak vd. (2003), “Eleştirel Düşünme” başlıklı çalışmalarında ders kitaplarını düzenleyen yönetmelikte öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesini içeren hedef cümlelerine rağmen ders kitaplarının bu özelliklere sahip olmadığının açıkça görülebildiğini belirtmişlerdir. Seferoğlu ve Akbıyık (2006), eleştirel düşünmenin öğretimi üzerine yaptıkları çalışmalarında, eleştirel düşünmenin akademik başarıya olumlu etkilerinin araştırmalarla desteklendiği hâlde Türkiye’de durumun

hem öğretmenler hem de ders kitapları açısından iç açıcı olmadığını söyleyerek bu bağlamda ders kitaplarının eleştirel düşünme eğitime gerekli desteği verebilecek nitelikte hazırlanması gerektiğini vurgulamışlardır.

Batur ve Ertan Özen (2018), eleştirel okuma etkinlik önerilerinde bulundukları çalışmalarında, 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı'na uygun şekilde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirici etkinliklerin hazırlanması ve uygulanmasının gerekliliğini vurgulamışlardır. Çifci vd. (2018), Türkçe ve İngilizce ders kitaplarını karşılaştırdıkları çalışmalarında, *"Türkçe ders kitaplarında yer alan etkinlikler, kazanımlarla bağlantılı şekilde, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini ve yaratıcılıklarını geliştirebilecek nitelikte olmalıdır."* önerisinde bulunmuşlardır. Bu sonuç ve öneriler çalışmamızın amacını destekler niteliktedir. Eleştirel düşünme konusundaki eksiklikleri tespit edilen ana dili öğretiminin eleştirel düşünme etkinliklerine olan ihtiyacı gün geçtikçe artmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akbıyık, C. (2002). Eleştirel düşünme eğilimleri ve akademik başarı. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Batur, Z. ve Ertan Özen, N. Eleştirel okuma: 36 hafta 36 etkinlik, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(75), s. 100-136
- Binbaşıoğlu, C. (1995). Özel Öğretim Yöntemleri. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.
- Cihangir, Z. (2004). Üniversite öğrencilerine verilen etkin dinleme becerisi eğitiminin dinleme becerisine etkisi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2(2), 237-251.
- Çaylı, C. (2012). İlköğretim ikinci kademe Türkçe Dersi öğretmen kılavuz kitaplarındaki müstakil dinleme metinlerine yönelik öğretmen uygulamalarının değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Çeçen, M. A. ve Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. Millî Eğitim, 173, s.39-49.
- Çiftçi, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinleme eğitimini etkileyen faktörler. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), s.165-177.
- Çifci, M., Erkek, G & Ellialtı, M. (2018). Bir İngilizce ve Türkçe 7. sınıf ders kitabının kazanımlar, kitap kurguları ve süreç haritaları bakımından incelenmesi, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(84), s.537-554.
- Durukan, E. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 24 (1), 2011, s.209-216.
- Ekiz, D. (2015). Bilimsel araştırma yöntemleri, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Göçer, A. (2008) İlköğretim Türkçe ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme açısından incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(1), s.197-210.
- Gürkaynak, İ., Üstel, F.& Gülgöz, S. (2003). Eleştirel Düşünme. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi
- Halis, İ., (2002). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme. Ankara: Nobel Yayınları.

- Hiner, A. (2016). Critical listening: The key to effective communication, Winthrop University, <http://www2.winthrop.edu/login/uc/hmwp/files/CriticalListening-Hiner-2016.pptx>
- Karabay, A. (2014). Dinleme metinlerinin sınıf içi uygulamaları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29(3), s.81-94.
- Karadağ, Ö. (2012). Anlama becerileri açısından Türkçe Dersi Öğretim Programı'na (6, 7, 8. Sınıflar) eleştirel bir bakış, CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 36(1), s. 97- 110.
- Karalı, Y. (2012). Eğitim fakültesi öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri: İnönü Üniversitesi Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Karatay, H. & Pektaş, S. (2012). Türkçe ders kitaplarının incelenmesine yönelik ölçek geliştirme çalışması. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10, s. 183-204.
- Kurt, B. (2008). Çocuk edebiyatı ürünlerinin temel dil becerisi olarak dinlemenin gelişimine etkisi. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Küçük, S. (1996). Türkçe öğretiminde metin seçimi ve önemi. Dil Dergisi. 43, s. 10-14.
- Kürüm, D. (2002). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme gücü. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Maden, S. ve Durukan, E. (2011). Türkçe öğretmeni adaylarının dinleme stillerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (4), s.101-112.
- Melanlıoğlu, D. (2011). İlköğretim Türkçe Öğretim Programının “Dinleme Türleri” Bakımından Değerlendirilmesi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(3), s.65-78.
- Melanlıoğlu, D. (2013). Ortaokuldaki dinleme eğitiminin niteliğine ilişkin fenomografik bir araştırma. Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları, 1 (1), s. 34-44.
- Munzur, F. (1999). Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında eleştirel düşünme eğitimi üzerine bir değerlendirme (edebiyat 1 ve 2 örnekleri). (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Oflas, E. (2009). İlköğretim öğrencilerinde eleştirel düşünme becerisi düzeyinin incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Ozil, Ş. & Tapan, N. (1991). Türkiye'nin ders kitapları, orta öğretim ders kitaplarına eleştirel bir yaklaşım. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları, İstanbul.
- Seferoğlu, S. & Akbıyık, C. (2006). Eleştirel düşünme ve öğretimi. H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 30, s. 193-200.
- Şen, Ü. & Boylu, E. (2017). Türkçeyi yabancı dil olarak öğretenlerin üstbilişsel okuma stratejilerini kullandırma düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmesi, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(60), s. 223-239

- Topçuoğlu, F. (2010). Türkiye ve İngiltere’de ilköğretim ikinci kademedeki kullanılan ana dili öğretimi ders kitaplarındaki beceri alanlarının karşılaştırılması (Doktora tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçın, S. (1994). Metinden öğrenme ilkelerine göre hazırlanan ders kitabının öğrenci erişimine etkisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Ankara.
- Yalçın, A. (2012). Türkçe öğretim yöntemleri yeni yaklaşımlar, Ankara: Akçağ Yayınları.